

XIX. ASIR
İSLÂM HUKUK USÛLÜ
ÇALIŞMALARI
(1800-1923)

Yazar
Hasan ÖZKET

© Copyright 2023

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Bu kitapta yer alan fikirler ve düşünceler yazara ait olup, hiçbir kurum veya kuruluşun görüşünü yansıtmamaktadır.
Bu kitap Paylaşılan XIX. Asır İslâm Hukuk Usûlü Çalışmaları (1800-1923) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

ISBN

978-625-399-430-3

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Kitap Adı

XIX. Asır İslâm Hukuk Usûlü
Çalışmaları (1800-1923)

Yayıncı Sertifika No

47518

Editör

Halil İbrahim ACAR
ORCID iD: 0000-0003-1581-7171

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

REL037000

Yazar

Hasan ÖZKET
ORCID iD: 0000-0002-6193-4363

DOI

10.37609/akya.2855

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Kütüphane Kimlik Kartı

Özket, Hasan.

XIX. Asır İslâm Hukuk Usûlü Çalışmaları (1800-1923) / Hasan Özket, editör : Halil İbrahim Acar.

2. bsk. Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.

168 s. ; 135x210 mm.

Kaynakça ve Ek var.

ISBN 9786253994303

1. Din.

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Anlamlandırma konusunda farkındalık meydana getiren ortak kurallar barındıran fıkıh usulü ilmi klasik İslamî ilimler arasında merkezi yere sahip bir ilimdir. Günümüz akademik çevrede olduğu gibi akademi dışı çevrelerde de bu alanda yapılan genel ve özel çalışma, araştırma, tartışma ve tercümeleler dikkat çekmektedir. Bu çalışmalar ilmin barındırdığı içtihat müessesesine bir farkındalık getirmektedir. Nitekim yeni nesil bakış açılarıyla ortaya konan fikirler, görüşler azımsanmayacak durumdadır. Dolayısıyla fıkıhın erken dönemlerinde yakalanan örnek başarı modern dönemdeki bu fikirlerin sentezlenmesiyle göstereceği ufukta belirmiştir.

‘XIX. Asır İslâm Hukuk Usûlü Çalışmaları (1800-1923)’ başlığıyla bir akademik çalışma olan bu eserin birinci baskısı “Sanayileşen Fıkıh” üst başlığıyla 2006 yılında yapılmıştı. Araştırma esnasında ulaşılamayan bazı çalışmaların ortaya çıkmasının yanında, eserde görülen bazı eksiklikler ve dostlardan geri bildirimleri değerlendirmeye alındı. Özellikle külli kaideler hakkında var olan çalışma ve yeni fıkıh usulü yazımı ve öğretimine yönelik makalelerin değerlendirmeleri eklendi. Sonuçta ikinci baskı yapılması kanaati oluştu ve günümüz için önem arz eden bir yenilik olan e-kitap olarak yayınlama arzusuyla başvurduğum Akademik Yayınevi, durumu olumlu karşıladı. Bu nedenle kendilerine müteşekkirim.

Sağlık, mutluluk ve başarı dileklerimle bir başka teşekkür, akademik çalışmalarım boyunca maddi-manevi fedakarlık yüklenmesiyle birlikte yüreklendirici katkı sunan eşim Meryem Özket ve güncel hayattan tenkitleriyle açık yüreklilikle katkı sunan Kübra, Taha ve Tarık evlatlarımızdır.

Gayret bizden, tevfik Allah’tandır.

Kırklareli - 2023

BASKIYA ÖNSÖZ

İnsanlık aşiret, kabile, şa'b kavim aşamalarından geçerek günümüz ilmi, iktisadi, içtimai ve ahlaki seviyesine ulaşmıştır.

İnsanlığın anılan düzeye ulaşması, kaynağı 'İlâhî/Kutsal Kitab' olan peygamberlerin öğretileri ile yine kaynağı 'varlık' olan filozofların düşüncelerinin diyaketik katkılarına, yani 'akıl' ve 'nakil' sentezinden oluşan 'beşerî' katkıya dayanmaktadır.

Bilim Tarihi araştırmacıları XI. Asırın evvelinde İslam coğrafyasının ilmi faaliyetler açısından ne kadar ileri olduğunu hayretlerle ifade ederler. Anılan katkının hızlandırıcı faktörü ise 'fıkıh' olarak görülmektedir. Çünkü fıkıh, düşüncenin önce kendisini anlaması için gerekli olan prensipleri tespit problemini erken devirde çözmüştür. Yani, hicrî ikinci asra, miladî dokuzuncu asra gelinirken bir kişinin sırf akla veya sırf nakle dayanarak 'hakikatleri' ifade etmesinin yeterli olacağı görüşünü reddetmiş, bunun yerine 'akıl' ve 'nakl'i birleştirip, bağımsız, özgün fikirlerin keşif ve zamanla kişiden kişiye değişme imkanı ortadan kalkan fikir birlikteliklerini kesin doğru kabul etmiştir. Böylece fikirlerini isabetliliğini kritik eden 'icma' müessesesi doğmuştur. Bunun dışında kalan ittifakları ve bireysel içtihat/kıyasları 'şimdilik' kaydıyla gerçekleri ifade etmenin yolu olarak saymış ve gelişerek değişimin yolunu açık bırakarak hakikat arayışını, zimnen 'ucu açık bir işlev' olarak kabul etmiştir.

Bunun yanında bireysel gayretlerin sonucunda araştırmacısı indinde oluşturduğu kanaati 'şüphesiz kesin zan', akıp giden canlı hayata pratik çözümler sunması için de araştırmaya devam şartıyla zan ile acil uygulamalara yol açması prensipleri ile de teknik ve sosyal alanda günceli yakalama özelliklerini göstermiştir. Bu, Batı dünyasının henüz son derece uzak olduğu bir bilginin değer açısından sınıflanmasıdır.

Elinizdeki bu eser yukarıda özetlenmeye çalış özetlenmeye çalışılan anlayışın, İmparatorluk'tan Cumhuriyete geçişte elde mevcut değerlerinin neler olduğunu araştırma konusu edinen bir Doktora çalışmasının kitap halinde erbabına sunulmasıdır. Amacı, her türlü kirlenmenin altında yatan 'bilgi kirlenmesi'nin arındırılmasını sağlama özelliğine sahip 'fıkıh usulü' ilmini, ilimlerin ilmi seviyesinde algılayarak mevcut düşünce krizini aşmaya çalışma vurgusu yaparak bir birlikteliğe davet oluşturmaktır. Bu davet açık yüreklilikle özelde ülkemizde genelde dünyada bilimsel tartışma platform oluşturmaya duyulan ihtiyacı seslendirmedir. Sonucu önceden belirlenmiş bağnaz tartışmalar içe kapanık ve üretken olmayan baskıcı ideolojik neticeler ortaya koyduğundan içte, yabancı değer yargıları dayalı çözümler alanı doldurmaktadır. Bu, 'kendi değer yargılarımızla hareket edelim, sonuç ne çıkarsa çıksın' güven ve rahatlığı sağlayan fıkıh usulünü gündeme oturtmakla önlenebilir.

“Modern dünya, din ile değer kurumların giriştiği kanlı çatışmada dinin değerleri karşısında yenilmesi neticesinde oluşmuştur” ifadesi içerdiği aşırı genellemeye rağmen bir hakikati ifade etmektedir. İktisat, siyaset ve ilim/bilim zamanla dinden ayrılmış ve kendi kural ve yöntemlerini tespit etmişlerdir. Bu süreç de din de kendi hayatiyetini devam ettirecek bir formla beraber yeniden konumlanmıştır. Ne var ki bu bütüncül sürecin dünyadaki tüm dinlere teşmil edilmesi bir hata olacaktır. Bilgi üretimini din'in elinden sonsuzca almak, din'in sadece ontolojik bir açıklama olduğunu işaret eder ki, zamanla bu anlanın da dinden arındırılmayacağına dair bir garanti yoktur. Bu daha çok yok edilmeyen dinin varlığına tahammül edilebilecek bir alan olarak kabul edilmiş gibidir.

Evrensel değerler vazeden modern dünya karşısında evrensel normal vazeden bir din olması sonuçta aynı yöntemin izlenmesi ile aynı sonuçları vermeyecek midir? Eylemde bulunan kişilerin ibadet

ettikleri ‘mabut’ veya takdis ettikleri ‘kutsal’lar somut bir farklılık için ikna edici birer cevap değildir. Kapitalizmi kötölemek ve kötülüğün sebebi olarak da kapitalistlerin Müslüman olmamasını ileri sürmek, Müslümanlar kapitalist olduğunda sosyo-ekonomik ve politik sorunların hallolacağını iddia etmek ancak derin bir cehalet neticesinde mümkündür.

Şu halde bir alternatif oluşturabilmesi için fıkıh ve usulü’nün izlemesi gerektiği yolun farklı olması gerektiğini ileri sürmüştük. Bu ilimlerin ortaya çıkmaları ve gelişmeleri incelendiğinde bu özgünlük kolayca göze çarpmaktadır. Yukarıda işaret edildiği gibi bu özgünlük neticesinde geniş açılımlar ve atılımlar mümkün olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde tecelli modern öncesi son büyük medeniyetin de ancak bu şekilde mümkün olduğu hatırdadır tutulmalıdır.

“Modern öncesi”... Bu son derece önemli bir noktadır. Zira sadece bu özellik nedeniyle Osmanlı birçok bilimsel araştırmaya konu olmuştur ve halen de olmaktadır. Bizim çalışmamızda Osmanlı Devleti’nin son yüzyılını yılını kapsamaktadır. Bu en uzun yüzyılın en genel anlamda modern olan batılıya öykündüğü söylenebilir. Tüketimden düşünceye birçok alanda bu durum tespit edilmiştir. Batıyı örnek ve hedef kabul eden reform çalışmaları sırasında yeni bir anlam dünyası şekillenmiştir. Bizim incelediğimiz eserlerde belki de en önemli nokta olan bu yeni anlam dünyası -çalışmanın sınırları dışında kaldığı için- çalışma dışında bırakılmıştır. Şimdi çalışmanın kitap olarak basılmasıyla bu noktaya temas etme imkânı doğmuş oluyor.

Osmanlı ekonomisi, sanayi devrimi neticesinde gelişen Avrupa sanayii karşısında sürekli olarak kan kaybetmiş ve nihayet çökmüştür. Basit el tezgahlarına dayalı bir ekonominin makineleşmiş/fabrikalaşmış bir ekonomiye karşı ayakta kalması mümkün olmamıştır. Gelişen teknolojilerin sunduğu imkanlar neticesinde fiyatlar düşmüş ve üretimde artmıştır. Bu bağlamda

olumlu bir gelişmeye işaret eden sanayileşme kavramı Osmanlı ve hatta Cumhuriyet için sürekli olarak hedeflenen bir vakıa olmuştur. Sanayileşme neticesinde modern dünyanın refahı mümkün olmuş ve Bugün birer nimet olarak gördüğümüz birçok kurum ve gelişme ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla sana iyileşme -kendi içinde sorunları olsa da, en genel anlamda- son derece olumlu bir gelişim ve değişimi ifade eder. Ne var ki düşünce dünyasında sanayileşme denildiği zaman işaret olunan olumlu tablo tamamen tersine döner. Çünkü düşüncede aranan özellik standart olması, en az maliyetle en çok üretilebilmesi gibi özelliklerden ziyade özgün ve çözüm getirebilir olmasıdır. Ne yazık ki çalışmamızın sonuçlarından anlaşılacağı gibi Osmanlı'nın son yüzyıllarında fıkıh usulü tam tersi bir istikamette yol almıştır.

Yazılan eserlerin sürekli tekrarlardan oluşmaları ve yeni hiçbir açılım göstermemeleri en iyi sanayileşme kavramı ile tasvip edilebilir. Standartlaşmaya ek olarak üretimin pazar'a yönelik olması da bu düşünceyi güçlendirmektedir. Klasik metinlerin müelliflerin bizzat kendi nefsi için, kendi hukukunu/metodunu ortaya koymak için kalana alındığını biliyoruz. Oysa son zamanlarda bu tavır terk edilmiş ve Mecelle ile beraber tamamen kodifikasyona yönelme gözlenmiştir.

Tüm çalışmaların standartlaşması demek yeni hiçbir düşüncenin ortaya çıkmaması demektir. Düşünce üretiminin olmadığı bir alanda çözümün mümkün olması düşünülemez. Bu bahiste anılan dönemde Osmanlı aydınları, ekonomisi, düşüncesi, siyasi ve hukuki yönelimleri dikkatlice okunmalıdır. Ancak bu şekilde tablonun anlamını bir bütüne dönüşmesi mümkündür.

İnsanlığa bu katkıyı sağlamak için bir araya gelen ve çalışmalar yürüten Akevler Medhal Bilimsel Araştırma Merkezi ekibine teşekkürlerimi sunuyorum, çalışmalarında muvaffakiyetler diliyorum.

Kitabın basımı için uğraş veren Yayın Yönetmenim Veysel İpekçi'ye diğer destekleri sağlayan Bünyamin Demir, Mehmet Seyyar ve Recep Yıldırım'a da ayrıca teşekkür ediyor, nice hayırlı hizmetler için terlemelerini öneriyorum. Çünkü muvaffakiyet ancak Allah'tandır.

Dr. Hasan Özket

1 Haziran 2006-Bahçelievler

ÖNSÖZ

Türk hukuk tarihi açısından önem arz eden İslâm Hukuk Usûlü, genelde İslâm dünyasında ilim olarak etkisini sürdürse de pratikte kullanılmamakta olduğu görülmektedir. Günümüzdeki Türk hukuk anlayışına temel teşkil eden mantığın önemli ipuçlarından birçoğunun bulunduğu Osmanlı Devleti'nin 1800-1923 yılları arası -On Dokuzuncu yüzyılı kapsayan dönem- araştırma konumuzun zaman dilimini, özelde Osmanlı Devleti'nin merkezi, genelde ise İslâm dünyasının tümü de zeminini oluşturmaktadır.

İslâm hukukunun üretildiği deneyimlere dayalı kaidelerin bir bilim halinde oluşan kısmı fıkıh usulü ilmi diye isimlendirilmektedir. Bu bilimin, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına *denk düşen periyotta İslâm dünyasındaki yeri* ve etkilerini de *az çok* göstermektedir. Bu nedenle, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalındaki değerli İslam Hukuku hocalarımın birlikte önerdikleri konular arasından “On Dokuzuncu Asır İslâm Hukuk Usûlü Çalışmaları (1800-1923)” adlı konu dikkatimi çekmiştir.

Araştırmaya kütüphanelerden, kataloglardan ve o devirde yayınlanmış dergilerden taramalar yapıp materyaller tespit edilerek başlandı. Elde edilen materyaller hakkında sonradan yapılan değerlendirmeler de elde edilmeye çalışıldı. Konularında uzman olan bilim adamları ile görüşmeler yapılarak onların fikirlerinden de istifade yoluna gidildi. Toplanan materyallerin değerlendirilmesinde konunun dağılmasını önlemek için, *1800-1923 yılları arasında Osmanlı bakiyesi ilim adamları ve diğer yerlerde bulunana çağdaşlarının ele aldığı fıkıh usûlü ile ilgili metin, şerh, haşiye, talik, konferans ve makaleler ele alınmıştır. Yazarlar 1923'ten sonra vefat etmiş olsalar da anılan tarihten önce yazdıkları fıkıh usulü ile ilgili eserler değerlendirmeye tabi tutulmuştur.*

Araştırma ‘Giriş’ ve ‘İki Bölüm’ olarak oluşturuldu. Giriş bölümünde konunun kapsamı ve problem belirtilmiştir. Aynı

zamanda fıkıh usulü ilminin On Dokuzuncu asra kadar geçirdiği gelişmelerin kısaca tarihçesinin yanında devrin siyasi ve ilmi durumu ile yenilikler üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde On Dokuzuncu asırda fıkıh usulü ilmine ait yazılan kitaplardan ana metinler ele alınmıştır. Şerh, haşiye ve talikler de ayrıca sıralanarak verilmiştir. Bölümün sonunda kitaplarla ilgili genel değerlendirmeler yapılmıştır. Müelliflerin doğum ve ölüm tarihlerinden bilinenler yazılmıştır. Sadece ölümü tarihi bilinenlerin ölüm tarihi olduğunu belirtmek amacıyla ö. işareti kullanılmıştır. Tarihler verilirken miladî takvim kullanılmaya özen gösterilmiştir. Yabancı yazarlar dipnot ve kaynaklarda yazılırken isimleri öne alınarak yazılmışlardır.

İkinci bölümde de konu ile ilgili tespit edilen makaleler ve diğer değiniler ele alınarak sunulmuştur. Her iki bölümde konu başlıkları kitap ve makale sahiplerinin isimleri ile verilmiştir. *Ancak şerh, haşiye ve talikler ise hangi şahısların hangi eserleri üzerinde yapılmışsa onlarla birlikte verilmiştir.* Çalışma, araştırma konusunun geçtiği zaman diliminde ortaya çıkan bilgiler doğrultusunda yapılan Sonuç değerlendirmesi ile bitirilmiştir.

Konunun işlenmesinde yardımcıları için kıymetli vakitlerini işgal ettiğim, tavsiye ve yönlendirmelerde bulunarak katkı sağlayan Prof. Dr. Mustafa BAKTİR ve Prof. Dr. Beşir GÖZÜBENLİ'ye, ayrıca geniş kaynaklar ve çeşitlemede öneriler sunan Prof. Dr. Muhsin KOÇAK'a özel teşekkürlerimi sunmayı bir borç telakki ediyorum. Özellikle konunun seçiminden sonuna kadar büyük bir sabırla yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR'a teşekkürlerimi sunuyorum. Katkıları bulunan diğer şahsiyetlere de ayrıca teşekkür ediyorum, çalışmayı ilim dünyasına hediye ediyorum.

ERZURUM-2003

Hasan ÖZKET

KISALTMALAR

bk.	Bakınız.
BOÜN	Boğaziçi Üniversitesi
bl.	Bölüm.
bs.	Baskı.
çev.	Çeviren, Tercüme eden.
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı.
EBYÜ	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Edb.	Edebiyat
Ef.	Efendi.
Fak.	Fakültesi
haz.	Hazırlayan.
Hz.	Hazreti.
İst.	İstanbul.
İÜ	İstanbul Üniversitesi
krş.	Karşılaştırınız.
Ktp.	Kütüphane, Kütüphanesi.
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı.
m. ö.	Milattan önce.
Muh.	Muhakkik, Tahkik eden.
Mukd.	Mukaddime.
MÜİFV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
MÜ,	Marmara Üniversitesi
nr.	Numara.
OMÜ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ö.	Ölümü.
ra	Radiyallahu anh.

Kısaltmalar

SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü.
sad.	Sadeleştiren.
sav	Sallallahu aleyhi vesellem.
str.	Satır.
Sül.	Süleymaniye.
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi.
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
ty.	Tarihi yok.
vr.	Varak, yaprak.
Yay.	Yayınevi, Yayınları.
yy	Yüz yıl

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

1. Konu ve Amaç.....	1
2. Metot ve kapsam	3
3. XIX. Asra Kadar Fıkıh Usulü İlmi	4
4. Usul İlminde Ekoller	23
5. Devrin Siyasî Durumu	30
6. Devrin İlmi Durumu.....	34
7. Fikrî Akımlar.....	37

BİRİNCİ BÖLÜM

1800-1923 ARASINDA FIKIH USULÜ ALANINDA METİN, ŞERH HAŞİYE VE TALİK YAZAN MÜELLİFLER VE ESERLERİ

1. Metin Yazarlar	39
1.1. Şevkânî (1759-1834)	39
1.1.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	39
1.1.2. <i>İrşâdu'l-Fuhûl ilâ Tahkiki İlmi'l-Usul</i>	40
1.2. Sıddîk Hasan Hân (1832-1889)	43
1.2.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	43
1.2.2. <i>Husulü'l-Me'mûl</i>	44

İçindekiler

1.2.3. <i>el-Iklîd li Edilleti'l-İçtihâd ve't-Taklîd</i>	47
1.3. Şîrvânî Ahmed Hamdî (ö. 1897)	49
1.3.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	49
1.3.2. <i>Türkçe Muhtasar Usul-i Fıkıh</i>	50
1.4. Kazasker Mehmed Hayreddin (ö. 1327/1909)	52
1.4.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	52
1.4.3. <i>Tevşîhu'l-Usûl</i>	52
1.5. Sava Paşa (ö. 1901)	53
1.5.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	53
1.5.2. <i>İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd</i>	54
1.6. Büyük Haydar Efendî (ö. 1903)	58
1.6.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	58
1.6.2. <i>Usul-i Fıkıh Dersleri</i>	58
1.7. Eğinî Rahmî Efendî (ö. 1909)	62
1.7.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	62
1.7.2. <i>'Usâretu'l-Funûn</i>	62
1.8. Manastırlı İsmail Hakkı (ö. 1912)	64
1.8.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	64
1.8.2. <i>Usul-i Fıkıh Metn-i Vecîz</i>	64
1.9. Seydişehirî (1855-1917)	65
1.9.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	65
1.9.2. <i>Telhîs-u Usul-i Fıkıh</i>	67

1.10. Seyyid Bey (1873-1925).....	78
1.10.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	78
1.10.2. <i>Usul-i Fıkh Dersleri</i>	79
1.10.3. <i>Usul-i Fıkh Medhal</i>	86
1.11. el-Hudarî (ö. 1927).....	86
1.11.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	86
1.11.2. <i>Usulü'l-Fıkh</i>	87
1.12. İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946).....	91
1.12.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	91
1.12.2. <i>Usul-i Fıkh Dersleri</i>	92
1.12.3. <i>İlm-i Hilâf</i>	96
1.13. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye “Külli Kaideler”	97
1.14. Hasan el-Bulgârî (?/?)	98
1.14.1. <i>Hayatı ve eserleri</i>	98
1.14.2. <i>Yüz Kavâid-i Usuliyye</i>	98
Kitapların Genel Değerlendirilmesi.....	99
2. Şerh, Haşiye ve Talik Yazanlar.....	103
2.1. Neseî'nin Menâr'ı üzerine yapılan çalışmalar	103
2.2. Necmuddin et-Tûfî'nin Risâle'si üzerine yapılan çalışmalar:.....	104
2.3. Tacuddin es-Subkî'nin Cem'u'l-Cevâmî'i üzerine yapılan çalışmalar	105

2.4. İmam Cüveynî'nin Varakât'ı üzerine yapılan çalışmalar	105
2.5. Molla Hüsrev'in Mir'âtü'l-Usul fî Şerhi Mirkâtî'l-Vusul ilâ İlmi'l-Usul üzerine yapılan çalışmalar ...	106
2.6. Şatıbî'nin Muvafakat'ı üzerindeki çalışma	106
2.7. Abdüşşekûr'un Müsellemü's-Sübût'ü üzerindeki çalışmalar	107
2.8. Hâdimî'nin Mecâmi'ı üzerindeki çalışmalar ..	107
2.9. Diğerleri	107

İKİNCİ BÖLÜM

1800-1923 ARASINDA FIKIH USULÜ İLE İLGİLİ MAKALE VE DEĞERLENDİRME YAZANLAR

1. Makaleler	111
1.1. İbn Abidîn (ö. 1841)	111
1.2. Ali Suavî (1839-1878)	112
1.3. Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895)	113
1.4. Manastırlı İsmail Hakkı	114
1.5. Musa Kazım (1858-1917)	115
1.6. Ziya Gökalp (1924)	115
1.7. Seyyid Bey	118
1.8. Mansûrîzâde Muhammed Sa'îd	118

1.9. Nesibî	119
1.10. Ahmed Vehbî	119
1.11. el-Mağribî	120
1.12. Yahya Atif	120
1.13. M. Şemsettin	121
1.14. Count Leon Ostorog (1867-1932)	121
1.15. Mehmet Akif (1873-1936).....	122
1.16. İzmirli İsmail Hakkı.....	125
1.17. Halîm Sâbit (1883-1946)	126
1.18. Bediuzzaman Said Nursi (1876-1960)	126
1.19. Hüseyin Naci (?_?)	130
2. Çözümlere Yaklaşım Açısından Değerlendirme	131
2.1. Osmanlıcılık akımı	132
2.2. Batıcılık akımı	133
2.3. İslâmcılık akımı	133
2.4. Milliyetçilik akımı	134
3. Devrin kanunlaştırma faaliyetleri ve fıkıh usulü	136
SONUÇ	137
KAYNAKLAR	141
EK 1	148

KAYNAKLAR

- Acar, H. İbrahim. *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*. Erzurum: Ekev Yay., 2000.
- Ahmed Vehbi. 'İctihâda Dair Mubâhesât'. *Sirât-ı Müstakîm*. 3/57, 72-75.
- Akşin, Sina. *Türkiye Tarihi. "Siyasal Tarih (1789-1908)"*. İstanbul: Cem Yay., 1997.
- el-Alvânî, Taha Cabir. *Çağdaş Düşünce Krizi*. çev. Burhan Koroğlu. İstanbul: Balkan İlmî araştırmalar Merkezi, 1995.
- el-Âmidi, Ali b. Muhammed. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. Dâru'l-Kitâbi'l-Arab. Beyrût: Dâru't-türasi'l- Arabî, 1986.
- Aster, Ernst Von. *Bilgi Teorisi ve Mantık*. çev. Macit Gökberk. İstanbul: Sosyal Yay., 1994.
- Atatürk, Kemal. *Nutuk*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1973.
- Atay, Hüseyin. *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*. İstanbul: Dergâh Yay., 1983.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Ali Haydar Efendi, Büyük". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV, 1989.
- Aydın, Cemal. *Bilim Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, ty.
- Aydın, Hakkı. *İslâm Hukuku ve Molla Fenârî*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1991.
- Baktır, Mustafa. "Kaide". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV, 2001.
- Baltacı, Cahit. *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.
- Bediuzzaman, Said Nursî. *Risâle-i Nûr Külliyyatı*. İstanbul: Nesil Yay., 1996.
- Bilim, Cahit Yalçın. *Tanzimat Devrinde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma 1839-1876*. Eskişehir: ANAÜ Yay., 1984.
- Bilmen, Ö. Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yay., 1985.
- Bolay, Süleyman Hayri. *Aristo Metafiziği ile Gazalî Metafiziğinin Karşılaştırılması*. İstanbul: MEB Yay., 1993..
- Brockelman, C.. GAS. Leiden, 1937-42.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-Sahîh*. İstanbul: 1979.
- el-Bulgârî, Ali b. Hasan. *Yüz Kavâid-i Fıkhiyye ve Yüz Kavâid-i Usuliyye*. Kazan, 1901.
- Bursalı, Muhammed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yay., 1972.
- Cevdet Paşa, Ahmet. *Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler*. haz. S. Irmak-B.Kemal Çağlar. İstanbul: 1994.
- Cevdet Paşa, Ahmet. "Takrîz". *Türkçe Muhtasar Usul-ı Fıkıh*. İstanbul: 1301.
- Cesur, Kerime. *İzmirlî İsmail Hakkı (Fıkhi Görüşleri)*. İstanbul: MÜ, SBE, Temel İslâm Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Cici, Recep. *Osmanlı Dönemi İslam Hukuk Çalışmaları Kuruluştan Fatih Devri Sonuna Kadar*. Bursa: Arasta Yay., 2001.
- Cin, Halil - Akgündüz, Ahmet. *Türk Hukuk Tarihi* 2 Cilt. Konya, SÜ HukukFak. Yay., 1989.
- el-Cüveynî, Ebû'l-Me'âlî Abdülmelik. *Kitabu'l-ictihad*. thk. Abdülhamîd Ebû

Kaynaklar

- Zuneyr. Dimaşk: Dâru'l-kalem, 1987.
- Çağıl, O. Münir. *Hukuk Başlangıcı Dersleri*. İstanbul: İÜ Hukuk Fakültesi Yay., 1963.
- Çelebi, Ahmet. *İslamda Eğitim Öğretim Tarihi*. çev. Ali Yardım. İstanbul: Damla Yay., 1976.
- Çelik, Hüseyin. *Ali Suavi ve Dönemi*. İstanbul: İletişim Yay., 1994.
- Çetinkaya, Bayram Ali. *İzmirli İsmail Hakkı Hayatı Eserleri Görüşleri*. İstanbul: İnsan Yay., 2000.
- Darwin, Charles. *Türlerin Kökeni*. çev. Öner Ünalın. İstanbul: Onur Yay., 1976.
- Demir, Abdullah. "Küllî Kaideler Ekolü". *EBYÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2007, 129 – 148.
- Döndüren, Hamdi. "Şâfiî Mezhebi". *Şamil İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Şamil Yay., 2000. 265-269.
- Ebû Davûd, Süleyman b. el-Eş'âs es-Sicistânî. *es-Sünen*. Beyrût: ty.
- Ebu Zehra, Muhammed. *Mezhepler Tarihi*. çev. Abdulkadir Şener. İstanbul: Hisar Yay. 1978.
- Ebû Zehra, Muhammed. *İslâm Hukuku Metodolojisi "Fıkıh Usulü"*. çev. Abdulkadir Şener. Ankara: Fecr Yay., 1981.
- Edward Evans-Prichard. *İlkelerde Din*. çev. Hüseyin Portakal. Ankara, Öteki Yay., 1988.
- Eğîni, Muhammed Rahmî Efendi. *'Usâretü'l-Funûn*. İstanbul: Hacı Hasan Efendi Matbaası, 1330.
- el-Ensârî, Muhammed b. Nizâmuddin. *Fevâtihu'r-Rahamût bi Şerhi Müselle-müs-Sübût*. Bulak: el-Matbaatu'l-emiriyye, 1322.
- Erdem, Sami. *Hilafetin Kaldırılması Sürecinde Teorik Tartışmalar ve Adliye Vekili Seyyid Bey'in Katkısı*. İstanbul: BOÜN, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Erdem, Sami. *Seyyid Bey'in İslâm Hukuk Sahasındaki Çalışmalarının Değeri*. İstanbul: MÜ, SBE, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı / İslam Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. 1993.
- Erdem, Sami. "Yeni Usul-i Fıkıh Arayışları Çerçevesinde Bir Metin, Hüseyin Naci ve Lâik Usul-i Fıkıh". *Divan İlmi Araştırmalar* 3. Aralık 1997.
- Erdem, Sami. "Hüseyin Naci'nin Daru'l-fünun Hukuk Fakültesindeki Son Fıkıh Usulü Ders Takrirleri (1924-1925)". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 27. Aralık 2019.
- Ersoy, M. Akif. *Safahat*. İstanbul: Çile Yay. 1994.
- el-Fârûkî, İsmail Râci - Luis Lâmia. *İslâm kültür Atlası*. çev. M. Okan- Zerrin Kibaroglu. İstanbul: İnkılâb Yay., 1991.
- Farukî, İsmail Râci. *Bilginin İslâmileştirilmesi*. çev. Fehmi Kuru. İstanbul, Risâle Yay., 1987.
- Fazlur Rahman. *İslâm*. çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın. İstanbul: Selçuk Yay. 1992.
- Filibeli, A. Halil Fevzi. Afgani'ye Reddiye. çev. Mehmed b. Ahmed b. Mustafâ. sad. Sadık Albayrak. İstanbul: Sabah Kültür Yay., 1976.

Kaynaklar

- Fındıkoğlu, Z. Fahri. *Metodoloji I*. İstanbul: İÜ, 1945.
- Galatasry Lisesi (Mekteb-i Sultanî Yıllığı)*. 1868-1968, 1968, 30.
- el-Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed. *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*. Bulak: el-Matbaatu'l-emiriyye, 1942.
- el-Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed. *Tehafütü'l-Felâsife*. Mısır: 1955.
- el-Gazaâlî, Ebu Hamid Muhammed. *Makâsîdu'l-Felâsife*. Mısır: 1960.
- el-Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed. *el-Hikme fî Mahlûkâtillâh*. Mısır: 1903.
- el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *Fedâihu'l-Bâtıniyye*. Kahire: 1964.
- Gelibolulu, Mehmed Rifat. *Tevâfukâti Kavâid-i Külliye*. İzmir: Dersaadet, 1310.
- Gökalp, Ziya. "Fıkıh ve İctimaiyyât". *İslâm Mecmuası*. 1/ 2, 40-44.
- Gökalp, Ziya. "Rusyadaki Türkler Ne Yapmalı?". *Yeni Mecmua*. 38, İstanbul: 4 Nisan 1918.
- Gökalp, Ziya. "Fıkıh ve İctimaiyyat". *İslâm Mecmûası*. 1/2, 40-44, 84-87.
- el-Hâdimî, Ebû Sa'îd Muhammed. *Mecâmi'u'l-Hakâik*. İstanbul: Matbaa-i Âmire 1311.
- el-Hakim, M. Takî. *el-Uşûlü'l-âmme li'l-fıkhî'l-muqâren: medhal ilâ dirâseti'l-fıkhî'l-muqâren*. Necef: 1983.
- Hallaf, Abdulvahhab. *İslâm Hukuk Felsefesi (İlmu Usuli'l-Fıkıh)*. Giriş ve Notlar Ekleyerek çev. Hüseyin Atay. Ankara: AÜ Basımevi, 1973.
- Hallâf, Abdulvahab. *İslâm Teşrîi Tarihi*. çev. Talat Koçyiğit. Ankara: AÜ İlahiyat Fakültesi Yay., 1970..
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Hukuk Etüdları*. çev. Ali Kuşçu. İstanbul: Bir Yay. 1984.
- Hamidullah, Muhammed. "Usul al-Fıkıh'ın Tarihi". çev. M. Fuad Sezgin. *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. İstanbul: İÜ Ed. Fak. Yay., 1957.
- Hamidullah, Muhammed. "İslâm Hukukunun Kaynaklarına Dair Yeni Bir Araştırma". *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. çev. Bülent Davran. İstanbul, 1954.
- Hanbel, Ahmed b. Muhammed. *Müsned*. 1/244.
- Hanefi, Hasan. *İslâmî İlimlere Giriş*. çev. Muharrem Tan. İstanbul: İnsan Yay., 1994.
- Hassan, Ahmed. *İslâm Hukukunun Doğuşu ve Gelişimi-Usul-i Fıkıh İlminin Doğuşu ve Gelişimi*. çev. A. Hakan Çavuşoğlu-Hüseyin Esen. İstanbul: İz Yay., 1999.
- Hasan Hân, Muhammed Sıddik. *Husulü'l-Me'mûl min İlmi'l-Usul*. İstanbul: Matbaatu'l-cevâib, 1878.
- Hasan Hân, Muhammed Sıddik. *el-Iklîd li Edillet'l-İctihâd ve't-Taklîd*. İstanbul: Matbaatu'l-cevâib, 1878.
- Hatemî, Hüseyin. '19. Yüzyılda Medreseler', *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedis* 10 Cilt. İstanbul: İletişim Yay., 1985.
- el-Hudârî, Muhammed. *İslâm Hukuk Tarihi*. çev. Haydar Hatipoğlu. İstanbul: Kahraman Yay., 1987.
- Hüseyin Naci. "Usul-i Fıkıh Nasıl Tedris Edilmeli?". *Dâru'l-Fünûn hukuk Fakültesi Mecmuası*. Mayıs 1341.
- Haydar Efendi, Büyük. *Usul-ı Fıkıh Dersleri*. sad. M. Çevik-K. Meral. İstanbul:

- Üçdal Neşriyat, 1966.
- İbn Abidin. "2. Risâle- Resmü'l-Müftî". *Mecmû'atu'r-Resâil*. İstanbul: yy,1325.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. çev. Zakir Kadiri Ugan. İstanbul, MEB Yay., 1979.
- İbn Hazm, Ali b. Ahmed el-Endülüsî. *en-Nübez fi usûli'l-fıkhı'z-zâhiri*. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1985.
- İbnu'l-Kayyim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye. *İ'lâmu'l-muvakkı'in an Rabbi'l-Âlemîn 4 Cilt*. thk. Muhammed Muhyiddin 'Abdulhamîd. (Beyrût: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1987.
- İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mûkerrem. *Lisânu'l-Arab*. Kahire, Dâr-u Sadır, 1968.
- İbrahim, Muhammed. *Haneî ve Şafiilerde Mezheb Kavramı*. çev. Faruk Beşer. İstanbul: Risâle Yay., 1989.
- İbrahim Hilmi. *Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercümesi*. İstanbul, Marifet Matbaası, 1926.
- İlhan, Avni. 'Bâtiniyye'. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV, 1992.
- İncil 'Matta 22'. İstanbul: Kaya Yay., 1996.
- el-İsnevî, Cemaluddin Abdurrahim. *Nihâyetü's-Sûl fi Şerhi Minhâci'l-Usul 4 Cilt*. Kahire: 'Alemlü'l-kutub, 1343.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Usul-ı Fıkıh Dersleri*. İstanbul, Sırât-ı Müstakîm. Matbaası, 1330.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *İlmi Hilâf*. İstanbul: Hukuk Matbaası, 1330.
- İzmirli, İ. Hakkı. *İslâm mütefekkirleri ile Garp Mütefekkirleri Arasında Mukayese*. sad. S. Hayri Bolay. Ankara: DİB Yay., 1977.
- İzmirli, İ. Hakkı. 'İctihadın Bâ'isi Tevellüdü'. *Sebilurreşad*. 12/297,190-195.
- İzmirli, İsmail Hakkı. "Fıkıh ve Fetava". *Sebilurreşad*. 292-298.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Sebilurreşad*. *Mansûrîzâdeya cevap*. 13/329, 128-129, 330, 135-137.
- Kara, Mustafa. *Tekke ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergâh Yay., 1980.
- Kara, İsmail. *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*. İstanbul, Risale Yay., 1987.
- Karaman, Hayreddin. *İslâm Hukuk Tarihi*. İstanbul: Nesil Yay., 1989.
- Kavakçı, Y. Ziya. *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Maverâ el-Nahr İslâm Hukukçuları*. Ankara: ATAÜNİ Yay., 1976.
- Kayaoğlu, İsmet. *İslâm Kurumları Tarihi*. Ankara: AÜ İlahiyat Fak. Yay., 1980.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-Müellifin*. Dimaşk: 1960.
- Koca, Ferhat. "Halil Fevzi Efendi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV, 1997.
- Kocabaş, Şakir. "İslâm'da Bilgi Edinmenin Yolları ve Modern Bilgi Nazariyesinin Tenkidi". *İslâmî Bilimde Metodoloji Sorunu*. Ankara: Fecr Yay.,1991.
- Kodaman, Bayram. "1876-1920 Arası Osmanlı Siyasî Tarihi". *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*. İstanbul: Çağrı Yay., 1993.
- Kumbasar, H. Murat. *Taftâzanî ve Usulü Fıkıh'taki Yeri*. Erzurum: ATAÜNİ, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Küçük, Hasan. *İslâm'da ve Batıda Mantık*. İstanbul: MÜİFV Yay., 1988.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. çev. Metin Kıratlı, Ankara: TTK

- Yay., 1984.
- Lüey Safi. "İslâmî Bir Metodoloji Arayışı". *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi*. İstanbul, İnkılâp, 1993. 1/1, 31-57.
- Macit, Yahya. *İslâm Hukukçusu Olarak İzmirli İsmail Hakkı*. Erzurum: ATAÜNİ, SBE, Yüksek Lisans Tezi. 2001.
- el-Mağribî. Müctehidler Yetştirelim, *Sırât-ı Müstakîm*. çev. A. F. Salah. 3/75, 364-366.
- Manastırlı, İsmail Hakkı. *Usul-i Fıkıh Metn-i Veciz*. İstanbul: Hüseyin Bey Matbaası, 1328.
- Manastırlı İsmail Hakkı. Ahkâm-ı İslâmiyye ve İctihad. *Sırât-ı Mustakîm*. İstanbul: 1324-1325. 2/28, 17-18, 29, 33-34;
- Manastırlı İsmail Hakkı. Bâb-ı İctihad Mesdud mudur?. *Sırât-ı Mustakîm*. 30, 50-52.
- Manastırlı İsmail Hakkı. Bâb-ı İctihad Daima Kûşad Bulunmaktadır. *Sırât-ı Mustakîm*. 31, 65-66, 32, 81-82, 33, 97-98.
- Mansûrîzâde Sa'îd. İctihad Hataları. *İslâm Mecmuası*. 2/21, 535-541.
- Mansûrîzâde Sa'îd. Cevaz Şer'den Değil. *İslâm Mecmuası*. 1/10, 295-303.
- Mansûrîzâde Sa'îd. Taddud-ı Zevcât Men' Olunabilir. *İslâm Mecmuası*. 1/10, 234.
- Mardin, Şerif. '19. yy'da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti'. *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* 10 Cilt. İstanbul, İletişim Yay., 1985.
- Mecdi Efendi, Mehmed. *Hadâikuş-Şakâik. Şakâiku Numâniyye ve Zeyilleri* 5 Cilt. haz. Abdulkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yay., 1989.
- el-Merâğî, Abdullah Mustafa. *el-Fethu'l-Mübi fi Tabakâti'l-Usuliyîn*. Beyrût: 1974.
- Mevdüdü, Ebû'l-A'lâ. "Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf". *İslâm Düşüncesi Tarihi* 4 Cilt. çev. Y. Ziya Cömert. İstanbul: İnsan Yay., 1990.
- Musa Kazım. *Usul-i Fıkıh Dersleri Notları*. İstanbul: Evkâf Matbaası, 1911.
- Musa Kazım. Külliyyat-ı Şeyhulislam Musa Kazım. İstanbul: Evkaf Matbaası, 1917.
- Musa, Yusuf. *Fıkıh-ı İslâm Tarihi*. çev. Ahmet Meylânî. İstanbul: Arslan yay., 1983.
- Mustafâ, Mehmed b. Ahmed b. *Tevşihu'l-Usûl*. İstanbul: y.y., 1880.
- Mollâ Hüsrev, Muhammed b. Feramerz. *Mirâtü'l-usûl fi şerhi mirkâti'l-vusûl*. İstanbul: Dersaadet, 1899.
- Müstakimzâde, Süleyman Sâdeddin. Devhatü'l-Meşâyih Osmanlı Şeyhü'l-İslâm-larının Biyografileri. haz. Ziya Kazıcı. İstanbul: Çağrı Yay., 1978.
- en-Nesefî, Ebu'l-Berekât. *el-Menâr fi Usuli'l-Fıkıh*. İstanbul: Dersaadet, ty.
- Ok, Murat Paşa. *On Dokuzuncu Yüzyıl İslâm Hukukçuları*. Samsun: OMÜ, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yay., 2000.
- Ostrog, Count Leon. *Ankara Reformu*. çev. Y. Ziya Kavakçı. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yay., 1972.
- Özalp, Ahmet. "Tasavvuf". *Şamil İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Şamil Yay., 2000.
- Özdemir, Harun. *İki Kader İki Lider*. İstanbul: Zvi-Geyik Yay., 2002.
- Özel, Ahmet. *Haneî Fıkıh Âlimleri*. Ankara: TDV Yay., 1990.

Kaynaklar

- Özket, Hasan. *Molla Hüsvrev ve Mirâtü'l-Usul Adlı Eserinin Kaynakları*. Erzurum: ATAÜNI, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- Öztürk, Osman. *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*. İstanbul: İslami ilimler Araştırma Vakfı, 1973.
- Platon. *Devlet*. çev. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1962.
- Sâbit, Hâlim. "İctimai Usul-i Fıkıh". *İslâm Mecmuası*. 1/5, 145-150.
- Sava Paşa. *İslâm Hukuk Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*. çev. Baha Arıkan 2 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1955-56.
- es-Serahsî, Şemsu'l-Eimme Şemsuddin. *Kitâbu'l-Mebsût* 30 Cilt. İstanbul: Çağrı Yay., 1983.
- Seydişehrî, Mahmûd Es'ad. *Tarih-i ilmi Hukuk*. İstanbul: 1332.
- Seydişehrî, İbnü'l-Emin Mahmud Esad. *Fıkıh Usulü Telhîs-u Usul-i Fıkıh*. İstanbul, Yasin Yay., 2002.
- Seydişehrî, Mahmud Es'ad. *Telhîs-ı Usul-i Fıkıh*. İzmir: M. Nikolaidi Matbaası, 1313.
- Seyyid Bey Muhammed. *Usûl-ı Fkh Medhal*. İstanbul: Dersaadet, 1338.
- Seyyid Bey Muhammed. *Hilâfetin Mâhiyet-i Şer'iyyesi*. Ankara: TBMM Matbaası, 1924.
- Seyyid Bey Muhammed. İctihad ve Taklîd. *İslâm Mecmûası*. 1/4, 104-107, 5, 133-134.
- Seyyid Nesîb. *Fıkıh Hanefînin Esâsâtî Kıyas ve Dine Mutaallik Mesâil*. İstanbul: 1919.
- Sultan Abdulhamit. *Siyasi Hatıratım*. İstanbul, Dergâh Yay., 1985.
- eş-Şâfi'î, Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. thk. Muhammed Seyyid Geylânî. İstanbul: 1985.
- Şahin, Şamil. ed-Delîlü'l-Câmi' ilâ Kutubi Usulî'l-Fıkıh'l-Matbû'a bi'l-Luğati'l-'Arabîyye (h. 1258-1414). İstanbul: Koba Yay., 1994.
- Şemsettin, M.. Sebilurresâd, *İctihad Ne Demektir*. 10/246, 193-195.
- Şentürk, Recep. *İslâm Dünyasında Modernleşme ve Toplumbilim*. İstanbul: İz Yay., 1996.
- Şerif, M. M.. "Yunan Düşüncesi" *İslâm Düşüncesi Tarihi*. çev. Kasım Turhan, 4 Cilt. İstanbul: İnsan Yay., 1991.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkiki İlmi'l-usûl*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992.
- Şirvânî, Ahmet Hamdi. *Türkçe Muhtasar Usul-ı Fıkıh*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1884.
- Topçu, Nurettin. *Felsefe*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1978.
- Toprak, Zafer. 'Osmanlı Devleti'nde Uluslaşmanın Toplumsal Boyutu: Solidarizm'. *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. 10 Cilt. İstanbul: İletişim Yay., 1985.
- et-Tûfi, Necmuddîn. "Risâle fi'l-mesâlihi'l-mürsele". *Mecmû'u Resâil*. Beyrût: el-Matbaatü'l-ehliye, 1324.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*. 11 Cilt. Ankara: TTK, 1974.

Kaynaklar

- Yıldıran, Meliha. *Ahmet Cevdet Paşa Hayatı ve Eserleri ve Divançe-i Cevdet*. İstanbul: MÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Atif, Yahya. "İctihad ve Taklid". *Sebilurreşâd* 24/608 (Zilhicce 1342) 148-151.
- Yıldırım, Ramazan. *Hilafetin Kaldırılış Sürecinde Tartışmaların Teolojik Temelleri*. Ankara: AÜ, SBE, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kelam Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2003.
- Zeyn, İbrahim Muhammed. "el-Fikru'l-Usulî ve İşkâliyetu's-Sulta el-İlmiyye; Kıraa fi Neşe İlmi'l-Usul ve Makasıduş-Şeri'a" *İslâmiyyetu'l-Marife* 1/1 (Haziran 1995), 141-155.
- Zeydan, Abdülkerim. *İslâm Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak, İstanbul: Kayıhan Yay., 1985.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Vecîz fî Usulî'l-Fıkh*. İstanbul: Dersaadet, ty.
- ez-Zirikli, Hayruddîn. *el-A'lâm*. I-XI Cilt. Beyrut: Matbaatu'l-Mısriyye 1969.
- ez-Zuhayli, Vehbe. *Usulü'l-Fıkhü'l-İslâmi*. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-fkr 1986.